

unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam.

- 51. Dicitum est autem : Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellam repudi.
52. Ego autem dico vobis : Quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari : et qui dimissam duxerit, adulterat.
53. Iterum audistis quia dictum est antiquis : Non perjurabis : reddes autem Domino juramenta tua.
54. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per celum, quia thronus Dei est ;
55. Neque per terram, quia scabellum est pedum ejus ; neque per Jerosolymam, quia civitas est magni Regis.
56. Neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum.
57. Sit autem sermo vester : Est, est : Non, non. Quod autem his abundantius est, a malo est.
58. Audistis quia dictum est : Oculum pro oculo, et dentem pro dente.
59. Ego autem dico vobis, non resistere malo : sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, prebe illi et alteram.
60. Et ei qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.
61. Et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo.
62. Qui petit te, da ei : et volenti mutuari a te, ne avertaris.
63. Audistis quia dictum est : Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum.
64. Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros : benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persecutoribus et calumniantibus vos.
65. Ut sis illi Patris vestri qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.
66. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis ? nonne et publicani hoc faciunt ?
67. Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quam amplius faciatis ? nonne et ethnici hoc faciunt ?
68. Esote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est.

COMMENTARIUM.

ENS. I. — VIDENS AUTEM. Non potest bene hic locus intelligi, nisi prius intelligatur, an eadem sit conicio, quae hic à Matthaeo, et à Luca, c. 6, 17, narratur. Multis enim in rebus in ejus narratione videntur Matthaeus, Lucasque dissidere. Matthaeus significat Christum conicianandi causa in monte subsisse ; Lucas ascendisse dicit, ut oraret ; Matthaeus non dicit orasse, sed domuisse ; Lucas dicit totam orationem duxisse ; Matthaeus non dicit Christum post orationem discipulos vocasse, et ex iis duodecim apostolos elegisse : quin eorum electionem, quasi longè post factam, narrat, c. 10, 2. Matthaeus hanc à Christo conicionem in monte habitam scribit ; Lu-

scandale, coupez-la, et jetez-la loin de vous ; car i, vaut mieux pour vous qu'un de vos membres périsse, que si tout votre corps était jeté dans l'enfer.
51. Il a été dit encore : Quiconque veut renvoyer sa femme, qu'il lui donne un acte de divorce.
52. Et moi, je vous dis que quiconque renvoie sa femme, si ce n'est pour cause d'adultère, la fait devenir adultère ; et celui qui épouse la femme répudiée commet un adultère.
53. Vous avez encore appris qu'il a été dit aux anciens : Vous ne vous jurerez point, mais vous vous acquitterez envers le Seigneur des serments que vous aurez faits.
54. Et moi je vous dis de ne point jurer du tout ; ni par le ciel, parce que c'est le trône de Dieu ;
55. Ni par la terre, parce qu'elle est l'escabeau de ses pieds ; ni par Jérusalem, parce que c'est la ville du grand Roi.
56. Vous ne jurerez pas non plus par votre tête, parce que vous ne pouvez en rendre un seul cheveu blanc ou noir :
57. Mais que votre parole soit : Oui, oui ; non, non : car ce qui se dit de plus vient du mal.
58. Vous avez appris qu'il a été dit : Oeil pour oeil, et dent pour dent.
59. Et moi je vous dis de ne point résister à celui qui vous traite mal : au contraire, si quelqu'un vous frappe sur la joue droite, présentez-lui encore l'autre ;
60. Si quelqu'un veut plaider contre vous pour prendre votre robe, abandonnez-lui encore votre manteau ;
61. Et si quelqu'un veut vous contraindre de faire mille pas avec lui, faites-en encore deux mille ;
62. Donnez à celui qui vous demande, et ne répondez point celui qui veut emprunter de vous.
63. Vous avez appris qu'il a été dit : Vous aimerez votre prochain, et vous haïrez votre ennemi.
64. Et moi je vous dis : Aimez vos ennemis, faites du bien à ceux qui vous haïssent, et priez pour ceux qui vous persécutent et qui vous calomnient ;
65. Afin que vous soyez les enfants de votre Père qui est dans le ciel, qui fait lever son soleil sur les bons et sur les méchants, et qui fait pleuvoir sur les justes et sur les injustes.
66. Car si vous n'aimez que ceux qui vous aiment, quelle récompense aurez-vous à prétendre ? les publicains ne le font-ils pas aussi ?
67. Et si vous ne saluez que vos frères, que faites-vous en cela de plus que les autres ? les païens ne le font-ils pas aussi ?
68. Soyez donc, vous autres, parfaits, comme votre Père céleste est parfait.

cas in loco campestri, cum ex monte jam descendisset ; Matthaeus octo, ut vocant, beatitudines ab eo explicatas tradit, Lucas nonnisi quatuor. Quibus rebus magni auctores adducti sunt, ut existimarent non eandem hic à Matthaeo, et illic à Luca conicionem recenseri ; sed Christum, ut solet concionatoribus accidere, eadem in diversis concionibus, vel additis, vel detractis paucis repetivisse. In qua sententia fuit Augustinus, lib. 2 de Consensu evangel., c. 19, et Auctor Imperfecti, hom. 9 ; Chromatius in hunc locum, et Gregorius, hom. 9 in Ezechiel. Alii eandem putant esse conicionem, ut Tatianus in Harmonia ; Hieronymus in Commentariis ; Chrysost., hom. 15 ;

Origen., tract. in Matth. 24 ; Euthymius et Theophyl. in Commentariis. Quorum propterea iudicio probabiliores esse sentiantur, quia uterque evangelista ita beatitudines à Christo explicatas narrat, non quasi pauca quaedam praecepta ex aliqua superiore concione repetita ; sed quasi totum concionis argumentum, in quo omnis ejus consumpta sit oratio. Et ita quidem narrat, ut uterque à paupertate exordium sumpsisse dicat. Quod autem obijciunt multis eos rebus dissidere, non est tam difficile solvere, quam videtur. Dicit quidem Lucas Christum orandi causa in monte ascendisse ; Matthaeus non dicit, at non negat, nec dicit quâ occasione ascenderit, sed quid ibi fecerit ; nec quidquid fecit, sed quod ad summum pertinebat institutum ; institutum autem ejus erat agere de Christi doctrinâ ; ideò orationem tacet, concionem exponit ; eademque de causa Apostolorum electionem praeferunt, de qua postea agit, c. 10, 1, non servato, ut saepe admonuitur, ordine temporis. Ille difficilior est nodus, quod Matthaeus in monte, Lucas in campo hanc concionem habitam dicat. Sed is etiam multis modis, lib. 2 de Consensu evangelistarum, c. 19, solvitur ab Augustino. Fieri enim potest ut Christus ascenderit in montem, ut uterque evangelista dicit, orandi causa, quod solus Lucas dicit, inique apostolos elegerit, ut idem solus dicit, deinde descendit, quod Matthaeus tacet, Lucas dicit, et concionatus fuerit, ut uterque dicit, nisi quod Lucas campestrum locum expressit, Matthaeus suppressit. Quoniam haec explicatio mihi parum verisimilis videtur, minùs etiam altera quam asserit, non descendisse penitus Christum de monte, sed ex summo montis fastigio in aliquem ejusdem montis planum locum, quem Matthaeus montem, Lucas campum appellet ; quia non videtur haec conicio ad omnia, quae Christum sequebatur turbam, sed ad solos discipulos habita esse primum, quia materia ipsa postulat ut ad solos discipulos habita credatur. Nec enim omnibus Christus evangelicam perfectionem proponebat, sed turbæ dicebat : Poenitentiam agite, c. 4, 17, et : Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis, Luc. 15, 5, 5. Perfectis autem esse volentibus perfecta proponebat : Si vis, inquit, perfectus esse, vende universa quae habes, et da pauperibus, et veni, sequere me, Matth. 19, 21. Deinde, quia uterque evangelista docet Christum ad solos discipulos orationem convertisse : Et cum sedisset, inquit Matthaeus, accesserunt ad eum discipuli ejus, et aperiens os suum docebat eos dicens : Beati pauperes spiritu ; Lucas vero : Et ipse elevatis oculis in discipulos suos dicebat, Beati pauperes, et quia Christus, vers. 15, 14, solos discipulos alloquitur : Vos estis sal terrae, vos estis lux mundi. Unde perspicuum est hanc concionem non in campo, sed in monte habitam esse, in quem soli discipuli relicta turbâ cum Christo descendissent, ut paulò post dicemus, nec esse ex Luca Matthaeum, sed ex Matthaeo Lucam interpretandum. Lucas ergo non de eadem in monte ascensione, de qua Matthaeus agit ; sed de alia, quâ ideò ascenderit ut oraret, et apostolos elegerit. Quod autem addit, postquam de-

scendisset, copiosam undique multitudinem hominum secutam eum fuisse, et ipsum elevatis oculis in discipulos suos dixisse : Beati pauperes, non est intelligendum statim et in loco campestri factum esse, sed longè post, et alio loco, id est, in monte, in quem iterum ascendit, ut Matthaeus dicit, Lucas tacet, quia res, non loca et tempora conjungit. Quod autem Matthaeus octo, Lucas quatuor tantum refert beatitudines, leve est ; nec enim propositum fuit evangelistis omnia, sed summam omnium recensere. Itaque de hac ipsâ concione, non solum Matthaeus quaedam narrat, quae Lucas praetermittit ; sed quaedam etiam Matthaeus praetermittit, quae narrat Lucas, ut illa antitheta : Vae vobis dicitibus, vae vobis, qui videtis, vae vobis, qui saturati estis, vae cum benedixerint vobis homines.
VIDENS AUTEM JESUS. Jesus in Graecis exemplaribus non legitur, neque Theophylactus et Euthym. legunt, et quidem adeò est oratio cum c. 4 postremo, ubi de Christo agitur, copulata, ut frustra additum videri possit. Sed tamen Chrysostomus, Auctor Imperfecti, Augustinus, lib. 4 de Serm. Domini in monte, et Bernardus, sermone 1 de omnibus Sanctis legunt. Cum autem evangelista dicit : Videns autem Jesus turbas, ascendit in montem, dubium non est causam, cur in montem ascenderit significare voluisse, quod copiosam vidisset turbam. Cur autem propter turbam ascenderit, incertum. Potuit enim propter turbam ascendere, id est, ut eam in superiore doceret, loco, ut auctor Operis imperfecti interpretatur, quasi dicit : Videns tantam auditorum copiam, quaevis commodum ad concionandum locum. Potuit etiam propter turbam ascendere, id est, ut turbam fugeret, ut exponit Augustinus, lib. 1 de Sermone Domini in monte ; et Chrysost., hom. 15 ; Hieron. in Comment. ; Euthym. ; Theophylactus ; Leo, in hom. de omnibus Sanctis, et Remigius, qui et illud observavit triplex à turbâ effugium Christum solum quærere : desertum, c. 4, 1, navem, Luc. 5, 5, montem hic, et infra, c. 14, 25, et 15, 29, et 17, 1, et Marci 5, 15, et 6, 46, et 9, 2, et Luc. 6, 12, et 9, 28, et 21, 57, et Joann. 6, 5, 15, et 8, 1. Atque hunc arbitror verum esse sensum, quia, ut paulò ante diximus, hanc concionem non ad turbam, sed ad discipulos habitam fuisse constat, et quia non solet Christus, cum turbam quaerit, sed cum fugit, in montem ascendere, ut ex Joanne, c. 6, 5, 15, et 8, 1, manifestum est. Auctor Imperfecti et Chromatius aliam reddunt causam, ut Isaie prophetiam impleteret ; c. 40, 9 : Super montem excelsum ascendit, qui evangelizat Sion, exalta in fortitudine vocent tuam tu, qui evangelizat Jerusalem. Sed nec evangelista eam causam, si veram existimasset, silentio praeterisset, qui tam diligens in quaerendis et accomodandis ad Christum prophetiis esse solet ; et alius est prophetae sensus ; non enim jubet, ut in montem revera conscendat ; sed ut ita loquatur, ut longè latè que Evangelii predicatio exaudiri possit, ut eorum vox, qui de summis montium cacuminibus clamant. Quis autem mons fuerit, in quem tunc Christus ascen-

derit, scire non possumus. Refert Hieronymus Christianos aliquos simpliciter existimasse fuisse montem Olivarum, non animadvertentes Christum tunc in superiore fuisse Gallæa, montem autem Olivarum Jerosolymæ viciniam esse. Ipse Hieronymus probabiliter putat fuisse Thabor.

ET CUM SENSISSET, Hieronymi et aliorum interpretationes, quia allegorie sunt, prætermittit. Quod autem Augustinus, lib. 1 de Sermone Domini in monte adnotavit sedere ad magistrum pertinere dignitatem, quodque alii hoc loco tradiderunt morem fuisse sedendo docendi, Matth. 26, 55; Luc. 4, 20, et Joan. 8, 2, dubium non est; nescio tamen an propterea hoc loco sederit Christus, cum prius sedisse dicitur, quam ad eum discipuli accessissent. Neque verosimile est semper Christum sedendo docuisse. Nam cum in medio campo concionatus est, non, ut opinor, sedebat.

VERS. 2. — ET APERIENS OS SUUM. Prætermissam tanquam faciliem hunc locum, nisi omnes ferè interpretes observassent quòd Christus os suum dicitur aperuisse, non solum non pleonasmum, sed aliquid etiam esse mysterii. Mysterium autem quòd sit, non omnes consulant. August., lib. 1 de Serm. Domini in monte, et Greg., lib. 3 in Job., c. 5, significari putant Christum, qui prius prophetarum aperiebat ora, nam tandem os suum aperuisse, id est, ipsum per se locutum esse, ut ait D. Paulus, Hebr. 1, 1. Alii os quodammodo manibus, id est, verba factis opponunt, ut indicet evangelista Christum antea exemplo, tum etiam verbis docuisse. *Cæpit enim prius facere, deinde docere*, Act. 4, 1. Ita Chrysost., Euthymius et Theophylactus exponunt. Alii longum fuisse sermonem indicari oris aperture dicunt, quòd etiam Augustinus protulit. Alii res magnas dixisse atque divinas; sic enim dictum esse *aperuit os suum*, ut si dixisset evangelista, aperuit abyssum omnium scientiæ, et sapientiæ suæ. Sic Hilari. et Strabus. Alii simplicem esse putant Hebraismum, q. d.: Exorsus est loqui. Hebræi enim aperire os est loqui incipere. Ego aliquam hoc loco majorem vim arbitror inesse. Igitur, ut multa alia prætermittam, quæ apud Hebræos hæc phrasis significat, tantum dicitur quæ ad rem maximè videtur pertinere. Os aperire est aliquando liberè et clara voce loqui, Ezechiel. 29, 21. *In die illo pullulabit cornu Domini Israel, et tibi dabo apertum os in medio eorum, et scient quia ego Dominus*; Ecclesiastici 45, 5: *In medio Ecclesiæ aperiet os eius*, id est, coram omnibus liberè loquetur, loquetur in conspectu regum et non confundetur, Psal. 118, 46. Hoc modo Christum os aperuisse, verum est; sed satis non est. Quis enim dubitabit eum liberè locutum, nisi significare evangelistæ voluerit, non scribarum et Phariseorum more, sed liberè et tanquam potestatem habentem docuisse, ut infra, c. 7, 29; sed hic sensus melius conveniret,

VERS. 5. — BEATI PAUPERES. Beatos esse testatur, qui vulgò miseri habentur, si modo voluntate sint pauperes. Aug., lib. de Sermone Domini in monte: *Beati intelliguntur pauperes spiritu, humiles et timentes*

si Christus hanc concionem non ad solos discipulos, sed ad promiscuam multitudinem habuisset. Attendendo aperire os est post longum diuturnaque silentium in verba prorumpere, ut Job. 5, 4: *Post hæc aperuit Job os suum et maledixit diei suo, et locutus est, pererat dies*. Antea enim dictum fuerat: *In omnibus his non peccavit Job labijs suis, neque stultum quidd contra Deum locutus est*, c. 1, 22. Sic mihi videtur Christum hoc loco os suum aperuisse, sed quòd ante locutus, aut etiam concionatus non esset sed quòd unquam ante sublimem illam de evangelicè predicatione doctrinam proposuisset. Tunc ergo aperuit os suum, id est, divina mysteria, ut ait Hilarius, quæ ante tacuerat, patefecit; sicut magnus ille apud Ciceronem orator Brutus, cum multa de Oratore perfecto disputasset, victus ad extremum precibus, et auditores nactus idoneos: *Dicam, inquit, quòd semper tacuit, semperque tacendum putavi. Mihi quique optimè dicunt, quique id facillimè facere possunt, nisi initio dicendi contentiscent, beati impudentes videntur*.

VERS. 5. — BEATI. Exorditur Christus ab eo quòd omnes expectant sicut David, aut is qui ejus in hunc volumen psalmos colligavit: *Beatus vir qui non abiit in consilio iniquorum*, Ps. 1, 4. Beatitude enim non solum nemo non appetit; sed nemo quidquam, nisi propter eam appetit. Beatos verò Christum in hæc tota concione vocat non eos, qui rem ipsã, sed qui spe beati sunt, et qui per gradus, quibus ad beatitudinem itur, ascendant. Nec beati dicuntur, quòd certi sint ad beatitudinem se perveruros, sed quòd rectã ad eam incedunt viã, et, nisi quòd vitium impediat, perveruri sint. Uao verbo beati pauperes appellatur, quantum ex parte paupertatis est, quia ad currendum ad beatitudinem, ut ait Gregorius, leves et expediti sunt, potest tamen morbus, potest aliquod peccatum currentes impedire. Nec desiderare in interprete prudens debet lector, ut plura hoc loco de beatitudine disputet, sumat ab scholâ.

PAUPERES SPIRITU. Pauperes spiritu major pars auctorum humiles interpretatur, Hilarius, can. 4; Chrysost., hom. in Matth. 15; auctor Imperfecti, hom. 9; Ambros., lib. 5, in Lucam; August., lib. 1 de Serm. Domini in monte; Gregorius Nyssenus, lib. de Beatitudinibus; Epiphani., hæresi 66; Leo, in homil. de omnibus Sanctis; Gregorius Magnus, lib. 56 in Job, c. 20. Itaque quamvis facultatibus divites, modò humiles sint, pauperes spiritu vocari putant. Alii pauperes spiritu esse dicunt eos qui sive pauperes, sive divites sint, non habent tamen divitiis addictum animum, nec ibi cor ipsorum, ubi thesaurus ipsorum est, ut sepe etiam Augustinus exponit. Alii reverã pauperes, qui opes non habent, significari sentiunt, ut Tertullianus, lib. adversus Marcionem, 4; Cyprian., lib. de duodecim Abusionibus; Hieronym., in Commentariis. Nec mihi dubium est, quin verè pauperes significantur, et quia nomen quo utitur evangelistæ, non

solum pauperes, sed quòd amplius quiddam est, mendicos significat, quemadmodum Tertullianus vendendum putavit; et quia de humilibus paulò infra, vers. 4, dicit: *Beati mites*; et quia illis regnum eorum, quasi pauperibus opes promittuntur, et quia Lucas veros illos divites, non superbos opponit: *Ve, inquit, vobis ditibus*, c. 6, 24. Cur autem addat spiritu, varia opinio. Qui humiles intelligunt, idè aditum putant, ut non vera paupertas, sed humilitas, quæ paupertas spiritus est, significetur. Alii, ut non quelibet etiam vera paupertas, sed voluntaria paupertas declaratur. Paupertas enim coacta, virtus non est, sed miseria. Hanc ego veram arbitror esse sententiam. Spiritum enim sepe pro voluntate poni animadverto, ut Matth. 26, 41, et Marci 14, 58: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*, Rom. 7, 5: *Cui serio in spiritu meo, id est, ex animo*, 1 Cor. 7, 54; nulli Paulus virginem esse sanctam, non solum corpore, sed etiam spiritu, id est, castam et factam et voluntatè. Ephesios monet, c. 4, 5: *Ut solliciti sint servare unitatem spiritus in vinculo pacis*, id est, voluntatum animorumque consensione. Nec omnem voluntariam paupertatem significari putandum est; sed cam, quæ propter regnum eorum aut spontè suscipitur, aut patienter toleratur. Itaque Basilii in brevioribus regulis interrog. 205: *Pauperes spiritu*, id est, propter spiritum interpretatur. Pauper spiritu est, qui vendit omnia quæ habet et dat pauperibus, ut pauper ac nudus pauperem ac nudum sequatur Christum. Atque hic primus evangelicæ paupertatis est gradus. Secundus eorum qui non quidem venderunt, sed ne Christum amitterent, amiserunt. Tertius eorum qui bona sua non prorsus amiserunt, sed ut Christum Ecclesiamque catholicam sequerentur, deseruerunt. Quales multos nunc habet Anglia peregrinis regionibus exsulantés, et pauperem trahentes vitam, quia signum bestie accipere noluerunt. Quartus eorum qui cum divites malis artibus esse possint, timorem tamen Dei perituris opibus anteponeutes, pauperes esse malunt, et illud dicunt, Tob. 4, 25: *Pauperem quidem vitam gerimus; sed multa bona habebimus, si invenimus Deum*, et recesserimus ab omni peccato, et fecerimus bene. Quintus eorum qui nec sum, nec possunt, nec volunt divites esse, panem à Deo petentes quotidianum, et habentes victum et vestitum, his contenti sunt. Sextus eorum qui vellet, si possent, sine cujusquam injuriã divites fieri, sed, cum non possunt, atque propter Christum animo paupertatem ferunt. Quærit Ambrosius, lib. in Lucam 6, cur Christus pauperes beatos appellet, cum et paupertas et divitiæ res sint indifferentes, quæ naturã suã nec bonæ nec male sint. Responsio est Christum non de paupertate naturã suã consideratã, sed de paupertate spiritus, quam declaravimus disputare. At cur ab eã exorsus est Christus, cum aut per se virtus non sit, aut non maxima certè virtutum? Nolo de virtutum comparatione disserrere, et cum aliarum invidiã paupertatem extollere. Tantum dico voluisse Christum rectissimam, et expeditissimam ad cælum viam ostendere. Nihil autem esse, quòd magis quàm divi-

tiæ enim impediatur. Impossibile enim est divitem intrare in regnum eorum; propterea Christum paupertatem primo loco posuisse.

QUONIAM IPSORUM EST REGNUM CÆLORUM. Qui regnum eorum hic pro evangelii predicatione sumunt, quòd pauperibus potissimum evangelium predicetur, ut Christus ait Matth. 11, 5: *Pauperes evangelizantur*, et Isai. 61, 1, ut Hebræi legunt: *Evangelizare pauperibus misit me*; non animadvertunt regnum eorum, tanquam paupertati divitas opponi, sicut in sequentibus semper contraria contrariis opponuntur. *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur; beati qui esuriant, quoniam ipsi saturabuntur*.

VERS. 4. — BEATI MITES. Hic est apud Græcos versus quintus, quæ autem versu quinto dicuntur: *Beati qui lugent*, ponuntur hoc loco. Et quidem Leo auctor Latinus, hom. de omnibus Sanctis, Græcorum more legit, ut non temerè videri possit verba in Latinis codicibus per amanuenses fuisse transposita. Mites dicuntur, qui humiles sunt et mansueti, Christoque similes, Matth. 11, 29: *Dicitis à me quia mitis sum et humilis corde*; itaque non possunt non esse beati, Basilii, in Regulis brevior., inter. 191. Qui non reddunt malum pro malo, sed vincunt in bono malum, Rom. 12, 17, 21.

QUONIAM IPSI POSSIDEBUNT TERRAM. Græcè, hereditate possidebunt. Quam autem terram intelligant non satis constat. Alii istam, in quã vivimus, terram interpretantur, ut Chrysost., hom. in Matth. 15; August., lib. 1 de Serm. Domini in monte; Euthym., et Theophylactus. Solere enim Christum non modò cælestiã et futura, sed etiam terrenã et presentia bona polliceri, ut Matth. 6: *Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjiciuntur vobis*, et Marci 10, 29, 50: *Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, et propter Evangelium, qui non accipiat centies tantum nunc, in tempore hoc domos, et fratres, et sorores, et matres, et agros cum persecutionibus, et in seculo futuro vitam æternam*. Alii per terram cælum intelligunt, quæ terra viventium vocari solet, Psal. 36, 15, et 141, 6. Sic Origen., homil. 26 in Numer.; Basilii, in Comment. in Psal. 55; Cyrilli, in cap. Isaiæ 58; auctor Imper., hom. 9; Gregorius Nyssenus, in lib. de Beatitudinibus; Hieronym., in hunc locum. Quorum ego sententiæ magis accedo, et quia in tam sermisi concione verosimile non est eam Christum promissis terram quam despiciendam docebat, et quia in aliis beatitudinibus nihil eum terreni videmus polliceri, et quia sententiã verã non esset; nec enim solent mites terram hæc possidere; sed de ejus potius possessione deturbari. At neque domos et agros possidere solent, qui propter Evangelium domos agrosque reliquerunt, et tamen Christus illis Marci 10, 50, etiam in hunc mundo pollicetur. Respondet illi Christus non domos et agros,

VERS. 4. — BEATI MITES. Aug.: *Mites sunt qui cedunt improbatibus, et non resistunt malo, sed vincunt in bono malo*.

militudinis, vos estis civitas, ut similes civitati supra montem posita. Per montes solere Propetas, et Apostolos significari multis Hieronymus locis observavit, quia edito in Ecclesia loco positi ab omnibus conspiciuntur. Significantur etiam per turres, ut ait auctor Operis Imperfecti: *Fiat pax in virtute tuâ, et abundantia in turribus tuis*, Psal. 121, 7. Quamquam hic sensus mysticus est, literalis alius. Eadem ratio hic civitatis, aut potius urbi comparatur.

NON POTES. Illa non potest; vos non debetis. Non enim monet eos, ut bene vivant, ne quem offendant, quod eorum exemplum, quasi urbs supra montem sita latere non possit: sed exhortatur ne lateant, ut paulo post apparebit.

VERS. 15. — *NEQUE ACCENDUNT LUCERNAM, ET PONUNT EAM SUB MODIO.* Quid verba significant, manifestum est: quorsum dicitur, difficile. Hieronymus, propterea Christum dixisse putat, ut Apostolis fiduciam ad libere predicandum Evangelium, et animum adderet; quemadmodum si pugilem exhortaret, ut strenue et fortiter pugnaret; omnium enim oculos in eum esse conversos. Alii monere eos voluisse, ut cautè viverent; ne quid facerent, quod quemquam posset offendere; non enim urbem supra montem sitam latere posse; nec eos similes esse lucernæ sub modio, sed supra candelabrum posita (nec enim sub modio poni solere) quæ non possit non ab omnibus videri; quemadmodum Philippenses D. Paulus admonuit, c. 2, 15: *Ut essent sine querela et reprehensione in medio nationis prave atque perverse, inter quos luceret sicut luminaria in mundo*; et Petrus 1, epistola, cap. 5, 16: *Cum modestè et timore conscientiam habentes bonam, ut in eo quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem.* Ad hunc modum Chrysostomus et Theophylactus exponunt. Vera mihi ratio, cur hoc Christus dixerit, videtur esse ut Apostolos exhortaret, ut graviter, et verbis, et exemplo lucerent, ne labori parcerent. Propterea se eos, tanquam lucernam, accendisse, id est, apostolos constituisse; propterea supra alios, tanquam urbem supra montem, posse, ut appareant, ut luceant, ut doceant; non ut lateant. Nec enim urbs supra montem edificatur, ut non videatur, sed ut non videri non possit; nec accenditur lucerna, ut sub modio abscondatur; sed ut supra candelabrum posita, et luceat omnibus, et cernatur ab omnibus, eadem prorsus sententiâ, quâ alibi Christus dicit: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur?* Lucæ, 12, 49, et quâ D. Paulus Timotheum exhortatur, 2 Tim. 4, 2: *Prædica verbum, insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientiâ, et doctrinâ.* Confirmant hanc rationem verba que sequuntur: *Sic luceat lux vestra coram hominibus.* Quod autem dicit: *Et ponant eam sub modio, non ob aliam causam sub modio potius, quam sub aliâ re dixisse arbitror, nisi quia modius*

VERS. 17. — *NON VESI SOLVERE LEGEM.* Legem implevit hanc observando, gratiam nobis impertiendo, figuras omnes ad veteris legis significationem in se

res erat apta, ut sub eo lucerna conderetur. Itaque Lucas, c. 8, 16, paulò aliter dixit, *nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subitus lectum ponit.* Unde satis apparet Hilarii, et Augustini interpretationes, qui in modio aliquid putant esse mysterii, quasi apostoli largiter et sine mensurâ suam deberent doctrinam impertiri, mysticas esse, non literales.

VERS. 16. — *SIC LUCEAT LUX VESTRA CORAM HOMINIBUS, UT VIDEANT OPERA VESTRA BONA.* Contrarium videtur Christus alibi docere, infra., c. 6, 1, 2, 5: *Attendite ne iustitiam vestram facialis coram hominibus, et alia in hanc sententiam eodem loco multa. Facilis solutio, ut, hoc loco non causam; sed consequentiam significare, ut Joan. 9, 59; et 1 Cor. 11, 19. Chrysost., hom. 10, in epistolam ad Rom., et hom. 27, in 1 ad Cor.; et hom. in illud Pauli dictum: *Operetur hæreticus esse; et Damascenus, alique Graeci theologi solent dicere non esse *accusatus*, sed *in accusatus*.* Non enim jubet eos propterea bene agere, ut ab hominibus, videantur; quod, c. 6, fieri vetat; sed ita vivere, ut quisquis eorum actiones consideraverit, glorificet non ipsos, sed Patrem, qui in celis est; cuius est gratia, ut bene vivant, quod, c. 6, fieri non vetat. Quid ergo, an non licet aliquid aliquando boni agere, ut ab hominibus videare; quod facturus aliqui non esset? licet, si modò non propter te, sed propter Deum videri velis. Licet, eo fine, sed non ultimo bene agere. Licet eò pervenire; sed non ibi stare. Quid gloriam Dei tendendum est animus, qui antiquam ad Deum perveniat, stetit; non stetit, sed cecidit. Qui ab hominibus bene agens videri vult, non ut ipse, sed ut pater qui in celis est, glorificetur; non se, sed Deum videri vult. Nemo enim ut videatur; sed, ut visus aliquid consequatur gloriæ, videri cupit. Si autem gloriam non querit, aut non sibi, sed Deo querit; etiam si videri cupiat, videri non cupit. Hoc sensu Petrus, 1 epistola, c. 2, 12, Christianos bene viventes vult à gentilibus velle videri, *Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo, quod detrectant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in die visitationis.* Hoc sensu videtur etiam mihi dixisse Christus: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona;* quo loco, ut, non solum eventum et consequentiam, sed finem etiam, causamque significat. Lucernæ enim apostolos comparavit. Lucerna autem eo animo accenditur, ut videatur. Sed, ut diximus, non ibi Christus insistit, porro progreditur, ut glorificent patrem vestrum, qui in celis est.*

VERS. 17. — *NOLITE PUTARE QUONIAM VENI SOLVERE LEGEM.* Primum videndum, quorsum hoc nunc Christus dicit; aut quomodò cum superioribus ista sententiâ cohercat. Plerique putant idè hoc Christum addidisse, quòd jam tum à Judeis accusaretur, quasi legem solveret; aut quòd se certè accusatum iri, sciret: quod videmus Matth. 7, 29, et 15, 9, et

ipso, et in Ecclesiâ exprimeudo, quæ tacitè tantum in lege continebantur, quæque verus esset legis sensus, demonstrando.

Joan. 9, 16, evenisse. Alii, quia ad perfectiorem legis interpretationem transitionem faciebat, monere voluisse ut vel ex eo intelligerent se non venisse, ut legem solveret; sed ut impleret, id est, ut magis astringeret et magis ad mentem legislatoris interpretaretur: *Audistis, inquit, quia dictum est antiquis: Ego autem dico vobis.* Ita Chrysostomus, et Theophylactus. Veram mihi videtur causam, quisquis fuit auctor Operis Imperfecti, hom. 10, tetigisse. Dixerat apostolis Christus: *Vos estis lux mundi, et: Sic luceat lux vestra coram hominibus,* quod de vitâ simul, et de doctrinâ intelligendum esse diximus; docet nunc eos suo exemplo, quomodò vivere et docere debeant; debere eos legem melius servare, quam hæcenus servata esset; melius interpretari, quam scribæ et Pharisei interpretarentur, ne existimarent licere sibi, quòd Christi, id est, ipsius legislatoris discipuli essent, legem violare; sicut solet, qui ex familiâ principis sunt, omnibus penè legibus soluti esse. Ego ipse qui legem condidi, non veni ut solverem legem, sed adimplerem, et, nisi abundaverit iustitia vestra plus quam scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum, Matth. 5, 20. Sic sententiâ sententiâ consequitur. Nunc de verborum sensu disputandum. Quomodò Christus dicit se non venisse ut legem solveret, sed ut adimpleret, cum reipsâ solverit et abrogaverit? Nam *lex et propheta usque ad Joannem Baptistam,* Matth. 11, 15, et *translatio sacerdotio necessarium fuit et legis translationem fieri,* Hebr. 7, 12. Adeoque legi contrarius est Christus, ut legem servantibus Christus nihil prosit, Galat. 3, 2. Qui respondent idè dixisse Christum se non venisse, ut legem solveret, quia etiam si soluturus erat, non per se, sed per apostolos post reditum in celum suum soluturus erat, quemadmodum dixit se non venisse, nisi ad omnes, quæ perierant domus Israel, Matthæi 15, 24, non quòd non propter alias etiam venisset, sed quòd alias non per se, sed per apostolos suos ad fidem adducturus esset: *inquam, non videntur animadvertere, quorsum Christus hoc dixerit.* Voluit enim, ut paulò ante diximus, apostolos exhortari, ut legem perfectè servarent; quemadmodum ipse non venerat, ut legem solveret, sed ut adimpleret. Eodem ergo modo, quo ipse servavit, apostolos servare voluit; eo modo quo abrogare voluit, non per apostolos, sed per seipsum abrogavit. Verus igitur sensus est Christum venisse, non ut legem solveret, sed adimpleret. Primum, quia quoad illi legem debuit, ipse eam, licet nullâ Deus lege teneretur, diligentissimè servavit, et, ut apostoli servarent, curam habuit; et ipse, et apostoli circumcisi sunt; ascendunt quotannis ad diem festum, Joan. 7, 8; pascha celebrant, Marc. 14, 12. Quòd enim accusatur, quòd sabbata non servet, quòd ejus discipuli in sabbato spicas vellant, Matth. 12, 1, 2; quòd manus prorsus non lavent, Matth. 15, 2, calumnia erat Phariseorum legem non ad legislatoris mentem; sed ad suam voluntatem et traditiones interpretantem, ut iisdem locis Christus coarguit. Secundo legem dicitur non solvisse; sed adim-

plèse, quia bene interpretatam perfecti; cum enim dixisset: *Non veni legem solvere, sed adimplere,* quasi declarare volens, quomodò impleret, addidit severiores illas legis interpretationes: *Audistis quia dictum est antiquis; ego autem dico vobis.* Ita Gregorius Nyssenus, adversus Judæos, et Euthymius, et Theophylactus in commentariis. Tertio legem implevit, quia gratiam, per quam impleri posset, nobis attulit. Prorsus enim, ut solet Augustinus dicere, jubebat, sed non jubabat. Post Christi adventum, et jubet et juvat. Ante corpus erat grave, sine animâ pondus; Christus gratiam et Spiritum quasi animam indidit, qui movetur et agit. *Lex enim per Moysen data est; gratia autem per Jesum Christum facta est;* Joan. 1, 17. Sic Augustinus libro 17 contra Faustum, cap. 5, et libro 19, cap. 7, et Chrysostomus homiliâ 16. Quarto, quia, quæ in lege promissa erant, exhibuit; quæ caeremoniis et figuris adumbrata representavit, quemadmodum omnes ferè veteres auctores interpretati sunt. Irenezus libro 4, cap. 27 et 67, et Tertullianus, in libro de Patientia; Hilarius, cap. 4; Athanasius, in Sermon. contra omnes hæreses; Cyrillus, libro de Adoratione in spiritu et veritate; Augustinus, in Quest. novi Testamenti, quest. 69. Convenit quòd Christus dicit, Luc. 24, 44: *Hæc sunt verba quæ tacuit sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et psalmis de me.* Hoc est, quod tam sæpè solent evangelistæ, maximèque Matthæus dicere: *Ut adimpleretur quod dictum est per prophetas.* Sunt qui addant quinto etiam aliò modo legem implexisse Christum, quia temporariorum suppliciorum et præmiis, quæ lex proponebat, æterna proposuit. Itaque cum in lege et prophetis quatuor essent partes, promissa et vaticinia, præcepta decalogi, caeremonialia, judicialia, Christus omnia complevit. Promissa, et vaticinia, exhibendo, quæ promissa, quæque predicta erant; præcepta decalogi moralia, melius interpretando; caeremonialia, quæ per caeremonias significabantur exhibendo, ut pro circumcissione carnalis baptismum et circumcissionem cordis; judicialia, quia præmia et supplicia corporea, et temporalia in spiritualia et æterna commutavit. Quo ergo modo legem abrogavit? non solvendo, sed implendo; non violando, sed perficendo; sicut pictor (ut Theophylactus ait) inchoat, et extremis tantum lineamentis adumbrata imagini, dum extremam apponit manum, et colores adhibet, priorem imaginem abolet; novam inducit. Abolet autem non dissolvendo, sed absolvendo; non delendo, sed perficendo. Quo autem sensu dicitur lex usque ad Joannem tantum Baptistam duravisse, alia est questio, non hoc loco, sed infra, cap. 11, 13, explicanda. Non satis est scire legem usque ad Joannem tantum Baptistam duravisse, non quia per Joannem abrogata, aut statim ut ille predicare cœpit, mortua est; sed quia ægrotare tunc cœpit, non multò post Christi mortem moritura. Abrogata lex est, quia per Evangelium perfecta, eodem tempore abrogari cœpit, quo Evangelium prædicari; quò magis

